

ФІНАНСОВИЙ РИНОК ТА РИНОК ФІНАНСОВИХ ПОСЛУГ: ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК ТА ЄДНІСТЬ

Ірина Подзигун
асистент кафедри
Фінансові ринки
ДВНЗ «Київський
національний
економічний
університет
імені Вадима
Гетьмана»

Роботу присвячено дослідженню сутності фінансової послуги та ринку фінансових послуг, розглянуто його функції, представлено структуру ринку фінансових послуг.

Вступ. На сучасному етапі майбутнє соціально-економічного розвитку будь-якої країни визначається двома тенденціями: пошуком шляхів інноваційного прориву в реальному секторі економіки та організацією фінансування створення об'єктів фінансово-економічної інфраструктури. Під впливом глобальних соціально-економічних перетворень розвиток країни повинен характеризуватись поступальним рухом до пост-індустріального суспільства, де зростаючи роль належить сфері послуг [1].

Формування конкурентоспроможної економіки стимулює пошук нових фінансових можливостей для інвестування економіки, створення різноманітності механізмів фінансування та інвестування, а також надання фінансових послуг.

У багатьох країнах рівень розвитку ринку фінансових послуг визначає ефективність функціонування їх економіки, а відтак увага дослідників до ринку фінансових послуг є суттєвою. Великий внесок у даному напрямі зробили такі відомі зарубіжні економісти, як Дж. Маршалл, Дж.-М. Кейнс, Ф. Мишкін, Ф. Фрідмен, У. Шарп та інші. Проблематиці розвитку ринку фінансових послуг значну увагу приділено з боку вітчизняних науковців: В. Ходаківської, Л. Горбача, О. Кауна, С. Науменка, С. Міщенко, Л. Співака, В. Шелудько та інших.

Незважаючи на величезну кількість досліджень проблем розвитку ринку фінансових послуг, залишаються значні розходження в поглядах на сутність

ринку фінансових послуг і його функцій. Цим самим обумовлюється **мета** даного дослідження.

Для розуміння економічної природи та проблем розвитку ринку фінансових послуг необхідно розкрити сутність послуги взагалі та фінансової послуги зокрема.

Діалектика наукового дослідження припускає обґрунтування економічної сутності фінансових послуг, виходячи з визначення послуги як такої. Аналіз показує, що ще в класичній політекономії поряд з розкриттям сутності товару були спроби визначити економічну природу послуги. Так, А. Сміт поділяв матеріальні блага і послуги з відчутності об'єктів, результатів праці і відносив до послуг блага, які не мають природній субстанції для включення їх в суспільне багатство. На догоду концепції матеріального виробництва, виходячи з визначення «нематеріальної» праці і продукту сфери послуг, ним зроблено висновок про «неекономічність» даної сфери, наслідком чого стало виключення діяльності з надання послуг з загальної системи результатів людської економічної діяльності [2]. За часів А. Сміта послугу визначали як «невловимі» товари, споживані і зникаючі безпосередньо в момент виробництва. Саме ця «невідчутність» привела А. Сміта до висновку про те, що послуги не мають довгострокової економічної цінності та не заслуговують серйозного економічного розгляду.

Деякі визначення поняття «послуга» дає К. Маркс. Найбільш популяр-

¹ Савчук Л. І. Світовий ринок товарів і послуг / Л. І. Савчук. - Тернопіль: Економічна думка, 2005. - 252 с.

² Сміт А. Исследование о природе и причинах богатства народов / А. Смит. - М.: Ось-89, 1997. - 255 с.

не з них наступне: «послуга є не що інше, як корисна дія тієї чи іншої споживчої вартості - товару чи, праці». Однак об'єктом аналізу у Маркса є й інший аспект цього поняття. «Вираз «послуга», - пише К. Маркс, - означає взагалі не що інше, як ту особливу споживчу вартість, яку створює ... праця, подібно кожному товару; але особлива споживча вартість цієї праці отримала тут специфічну назву «послуги» тому, що праця надає послуги не в якості речі, а в якості діяльності, що однак ніскільки не відрізняє її, скажімо, від якоїсь машини...» [3].

Неокласична теорія визначає внутрішню вартісну основу послуги, головним чином, з точки зору споживача, з позиції її граничної корисності. Подальший розвиток неокласичної теорії А. Маршаллом зближує позиції класичної теорії трудової вартості А. Сміта, Д. Рікардо і граничної корисності в тому, що послуга як одна з форм блага має корисність [4, с. 77]. У об'єднавчій концепції А. Маршалл підтримує доводи Сміта, він стверджує, що послуги не є частиною накопиченого багатства, оскільки вони невловимі як блага, проте вказує на необхідність взяти до уваги ті вигоди, які отримує людина від можливості користуватися державними умовами і благами, що впливають на забезпеченість потреб і життя суспільства [5, с. 123].

Послуга як економічна категорія отримала подальше уточнення в теорії суспільних благ, підтримуваної зарубіжними вченими С.А. Брю, К.Р. Макконнелом [6], П. Самуельсоном [7], і теорії неринкового або неприбуткового сектору (Ю. Барр, Дж.Ю. Стігліц, Е. Фама та ін.). Представники даної теорії вважали, що всі члени суспільства, незалежно від граничної корисності благ

і послуг для окремих індивідів, повинні споживати їх на однаковому рівні, а їх корисність визначається постачальником цих благ і послуг - державою. Розкриття ж природи послуг як особливої форми реалізації економічних відносин у цій теорії взагалі не передбачено.

Специфічними особливостями послуги вважалась її невідчутність, невіддільність її від джерела, неможливість збереження, адресність надання [8]. В процесі розвитку суспільства революціонував економічний зміст послуги. Зараз при характеристиці даного виду діяльності звертають увагу на відносини власності в процесі реалізації послуг, а також на інституційні форми її надання. Сучасне трактування послуги полягає в тому, що це завершена економічна діяльність, корисним результуючим ефектом якої є задоволення індивідуальних, колективних та суспільних потреб, її надання не призводить до передачі прав власності на що-небудь. Послуга - це контракт, в якому одна із сторін (рідше-обидві) надає іншій щось, що не є предметом власності, з тієї або іншої причини цінне для цієї іншої сторони [9]. Послуга за своєю суттю є невловимою і не приводить до оволодіння власністю (до передачі власності [10, с. 718]).

Отже, послуга - це соціально-економічна категорія, що виражає діяльність по задоволенню купівельного попиту і потреб споживачів. Задоволення даного попиту відбувається на ринку послуг. Специфіка сфери послуг обумовлює особливості функціонування даного ринку, що характеризується швидким зростанням, територіальної сегментацією, значною швидкістю обороту капіталу, високою чутливістю до ринкової кон'юнктури, розширенням різновидів послуг у кожній галузі та ін.

³ Маркс К. Капитал. Соч. Второе изд. Т. 26, ч. I. / К. Маркс, Ф. Энгельс. - М. : Политиздат, 1962. - С. 413.

⁴ Лихачев М. Теория макроэкономического равновесия в контексте методологических проблем современной экономической науки / М. Лихачев // Вопросы экономики. - 2008. - №7.

⁵ Маршалл А. Принципы экономической науки: Пер. с англ. -Т. I. / А. Маршалл. - М.: Прогресс, 1993

⁶ Макконнелл К. Р. Экономикс: принципы, проблемы и политика Пер. с 14-го англ. изд. / К. Р. Макконнелл, С.Л. Брю. - М.: ИНФРА-М, 2003. - XXXVI - 972 с.

⁷ Самуельсон П. Економіка / П. Самуельсон / За редакцією О.Лищишина, перекл.з англ.М.Бардиш - Львів: Світ, 1992. - 495 с.

⁸ Куценко В. І. Менеджмент сфери послуг / НАН України; Рада по вивченню продуктивних сил України / В. І. Куценко, Г. І. Трілленберг.- К., 2007.- 459 с.

⁹ Челенков А. Маркетинг послуг / А. Челенков // Маркетинг. - 2004. - № 1. - 208 с.

¹⁰ Армстронг Г., Котлер Ф Основы маркетинга: 8-е издание.; Пер. с англ. / Г. Армстронг, Ф. Котлер. - М.: ООО «И.Д. Вильямс», 2007. - 832 с.

Особливості ринку послуг ґрунтовно досліджено багатьма вченими, які виділяють найважливіші особливості даного ринку [1; 11] зокрема (рис. 1).

Необхідно відзначити, що і в історії економічної теорії поняття «фінансова послуга» на протязі тривалого часу не виділялося й не досліджувалося. В той же час в реальній економіці термін «фінансова послуга» широко використовується і більш того закріплений в законодавчих документах [14].

Під фінансовою послугою розумієм економічна діяльність, пов'язана із задоволенням попиту, яка виражається у трансформації фінансових засобів юридичних і фізичних осіб у фінансовий капітал на банківському, страховому та інвестиційному ринках, а також у наданні інших послуг фінансового характеру, здійснюваних фінансовими посередниками.

Об'єктами надання фінансових послуг є ті речі, з приводу яких виникає потреба і факт надання послуги, тобто - цінний папір, страховий поліс, безготівкові розрахунки, банківські кредити тощо.

Суб'єктами надання фінансових послуг виступають учасники фінансового ринку:

- з одного боку, замовники, тобто споживачі фінансових послуг,
- з іншого боку - фінансові організації (юридичні особи) та фізичні особи, що надають фінансові послуги.

В економічній літературі висловлюються думки, що з уведенням в науковий обіг терміну «фінансова послуга» відбулася підміна вже існуючого і в побуті, і в законодавчих актах поняття «операції на фінансових ринках». На нашу думку, поняття «фінансова послуга» лише частково збігається з по-

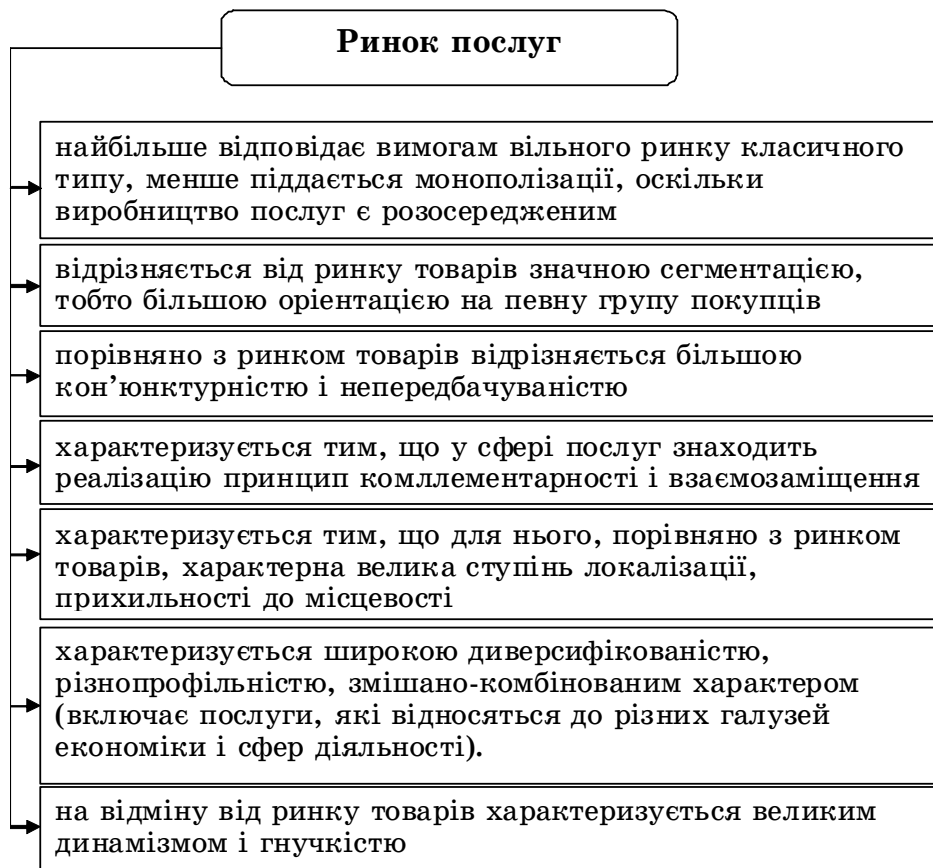

Рис. 1. Особливості ринку послуг
Джерело: складено автором на основі [1;12;15;13].

¹¹ Ковалів Е. А. Економіка: навчальний посібник / Е. А. Ковалів. - К: Одиссей.- 2003. - 232 с.
¹² Berger A. N. Strahan the Consolidation of the Financial Services Industry: Causes, Consequences and Implication for the Future / A. N. Berger, R. S. Demsetz, E. Philip // Washington: Federal Reserve Board. - 1999. - P. 129-134.
¹³ Гаврилюк О. І. Послуги у контексті економічного зростання / О. І. Гаврилюк // Фінанси України. - 2000. - № 4. - С. 18-22.
¹⁴ Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг: Закон України від 12 липня 2001 року // Відомості Верховної Ради. - 2002. - № 1.

няттям «операція на фінансовому ринку» [15].

Послуга - це діяльність, що надається однією особою іншій, внаслідок чого задовольняються купівельний попит і певні потреби: особисті, колективні та суспільні. Операція ж - це процес здійснення певної дії, яка не обов'язково повинна приносити задоволення попиту, тобто операція - це формальна дія. Отже, послуга - поняття ширше, ніж операція. Послуга може бути операцією, декількома операціями, а операція не завжди може бути послугою.

Купівля-продаж фінансових послуг здійснюється на ринку фінансових послуг. Цей ринок є однією з істотних складових в будь-якій національній економіці. Історія становлення і розвитку економіки розвинених країн свідчить про те, що необхідною умовою для її успішного функціонування є високий рівень розвитку ринку фінансових послуг в масштабах всієї національної економіки.

Суть ринку фінансових послуг полягає в тому, що він характеризує конкретні форми організації руху фінансових ресурсів за допомогою

фінансово-кредитного механізму (у частині його інститутів) між суб'єктами господарювання і не має речової форми. [16].

Законодавство України передбачає певну класифікацію ринків фінансових послуг, до яких належать професійні послуги на ринках банківських послуг, страхових послуг, інвестиційних послуг, операцій з цінними паперами і інших видах ринків, що забезпечують обіг фінансових активів [17].

Структура і наповнення даного ринку постійно вдосконалюється, розвивається. Структуру ринку фінансових послуг представимо на рис. 2.

Виступаючи в якості елементу фінансового ринку, ринок фінансових послуг має достатньо складну структуру, обумовлену різноманітністю фінансових послуг, що надаються.

Для подальшого виділення ринку фінансових послуг з фінансового ринку необхідно розділити їх функції.

Головною функцією фінансового ринку є трансформація незадіяних фінансових ресурсів у позичковий капітал. У свою чергу ринок фінансових послуг забезпечує функціонуван-

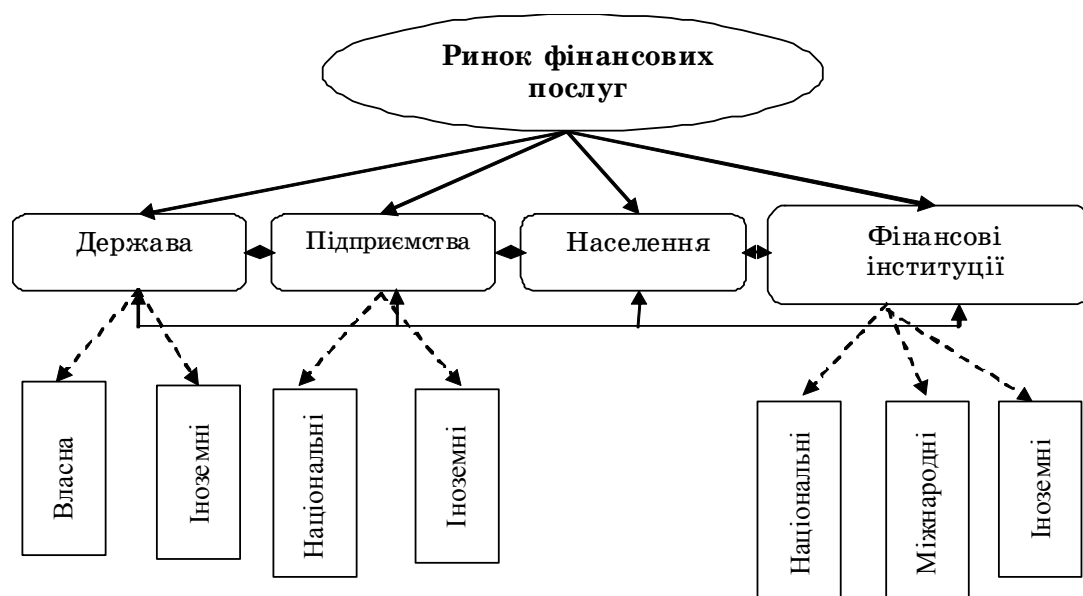

Рис. 2. Структура ринку фінансових послуг

Джерело: складено автором

¹⁵ Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг: Закон України від 12 липня 2001 року // Відомості Верховної Ради. - 2002. - № 1.

¹⁶ Желтоносів В. М. Банківська діяльність і ринок фінансових послуг в регіоні / В. М. Желтоносів, М. Д. Спружевникова // Фінанси і кредит. - 2001. - №13. - С. 2-9.

¹⁷ Закон України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг» від 12.07.01 р. № 2664-III. - Розділ 1. - стаття 6.

ня всіх інститутів фінансового ринку.

Ринок фінансових послуг виконує наступні функції [18]:

1. Забезпечує взаємодію покупців і продавців фінансових активів, в результаті чого встановлюються ціни на фінансові активи, які врівноважують попит і пропозицію на них.

2. Вводить механізм викупу у інвесторів фінансових активів, що належать їм і тим самим підвищують ліквідність цих активів.

На нашу думку, функції фінансового ринку та ринку фінансових послуг мають відмінності в рівнях реалізації самих функцій (табл. 1.). Реалізацію своїх функцій фінансовий ринок здійснює на макрорівні, а ринок фінансових послуг - на мікрорівні.

Визначивши відмінності між фінансовим ринком та ринком фінансових послуг слід відзначити, що також існує взаємозв'язок між ними. Фінансовий ринок (з економічної точки зору) - економічний механізм, який дозволяє його учасникам купувати і продавати фінансові послуги на ринку.

Фінансові послуги об'єднують інтереси учасників ринку через взаємне користування фінансовими інструментами, коли різні фінансові активи змінюють власників або надаються в борг. Операції з фінансовими активами, що впроваджуються в рамках на-

дання фінансових послуг, задовольняють інтереси безпосередніх користувачів послугами, а на вимогу останніх - й інших осіб, з метою збереження вартості активів при їх розміщенні чи отримання прибутку. Комбінація фінансових активів, яка реалізується через фінансові послуги, є умовою існування і функціонування фінансових ринків.

Фінансові активи за змістовною сутністю характеризують те, що є предметом угоди на фінансовому ринку; фінансові інструменти - як використовуються засоби праці на фінансовому ринку; фінансові послуги - як використовуються ті чи інші інструменти під час реалізації фінансової угоди (операції). Таким чином, логічний синтез сутнісних характеристик понять в послідовності «інституції - активи - інструменти - послуги» дозволяє сформулювати таке визначення ринку фінансових послуг: ринок фінансових послуг є мережею інтегрованих фінансових інституцій, які реалізують контрактні відносини через операції з фінансовими активами з використанням фінансових інструментів з метою задоволення індивідуальних потреб споживачів у фінансових послугах.

Задоволення індивідуальних потреб споживачів у фінансових послугах, як важливіша функція ринку фінансових

Таблиця 1

Порівняння функцій фінансового ринку та ринку фінансових послуг

Ознака	Функції	
	Фінансовий ринок	Ринок фінансових послуг
1. Задоволення потреб на ринку	Активне акумулювання і мобілізація вільних грошових коштів	Задоволення індивідуальних потреб споживачів у фінансових послугах
2. Формування напрямів використання ресурсів	Визначення найбільш пріоритетних напрямів використання фінансових ресурсів в інвестиційній сфері	Здійснення скоординованих і регульованих відносин між продавцями та покупцями на ринку
3. Участь у розподілі ресурсів	Ефективний розподіл вільних ресурсів між споживачами ресурсів; підвищення ефективності економіки в цілому	Виконання соціальної функції, що виявляється у формуванні умов, способу та рівня життя населення - споживачів фінансових послуг

Джерело: складено автором на основі [19,20]

¹⁸ Шелудько В. М. Фінансовий ринок: Підручник / В.М. Шелудько. - 2-ге вид., стер. - К.: Знання, 2008. - 535 с.

¹⁹ Василик О. Д. Теорія фінансів / О. Д Василик. - К.: НІОС, 2001. - 416 с.

²⁰ Дробоздина Л. А. Финансы. Денежное обращение. Кредит / Л. А. Дробоздина, П. П. Окунева и др. - М.: Финансы: ЮНИТИ, 1997. - 479 с.

послуг, реалізується через створення мережі інституцій фінансових активів (банків, інвестиційних фондів, пенсійних фондів, страхових компаній і так далі).

ВИСНОВКИ

Ринок фінансових послуг, сприяючи прискоренню обігу використаного капіталу, кожен цикл якого генерує додатковий прибуток і приріст національного доходу, виступає як своєрідний посередник капіталу, зосереджений на забезпечення ефективного функціонування економічної системи.

З огляду на це, ми вважаємо за актуальне формування науково і економічно обґрунтованих національних пріоритетів, стимулів, які сприятимуть розвитку економіки країни в контексті інституційного розвитку ринку фінансових послуг.

РЦПМ